

teleztsége felé. Írójának nagy tette olyképpen nyilvánul meg, hogy kivételes érzékenysége tartós hidat alkotott az ezeréves pannón hagyományok, valamint az elidegenült (korszerű polgári életforma elleni küzdelem szükségességének felismerése között. Otthon és nagyvilág kevés korabeli regényben alkot annyira szerves és oly művészi szintézist, mint *Filip Latinovicz hazatérésében*.

AZ ÉSZ PEREMÉN, TOVÁBBRA IS*

DR. BOSNYÁK ISTVÁN

Kedves Doktorom!

Ama lehetetlen feladat elé állítottam magam, hogy szakszerűen tudományos, úgymond egzakt dolgozatot írjak rólad és világodról, a Barutanski, azazhogy Domačinski R. T. világról, világ- és erkölcsrendjéről, filozófiájáról és antropológiájáról, gasztronómiai determinizmusáról és kabalisztikus világnézetéről, e világot jellemző jogrendszeréről, politikáról, esztétikáról és metafizikáról, egyszóval: a harmincas évek euro-balkáni és euro-ázsiai *totalitásáról*, e távoli idők hál' istennek tovatűnt, már régi feledésbe merült s radikális új-jal fölváltott valóságáról, a századközéről *mint olyanról*, ahogy Te láttad és élted annak idején.

Am csakhamar rájöttem, micsoda esztelen, sőt agyalágyult és groteszk feladat ez! Szakszerű, úgymond humán-tudományos dolgozatot, amolyan *keismonográfiát*, afféle *doktori mini-értekezést* írni rólad, holott a hipertrofált, századokkal előrefutott érzékenységeddel és racionalizmusoddal Te mélyesen megveted a lábjegyzetes nyavalygást? A lefizetett, a contós, skrupulus nélküli monográfiáfrók négyszínnyomatos/kunstdruckos nyögéseit, melyekkel hősi szobrot állítanak a kis és nagy Domačinskiknak? A szemtelen csühhét, mely adminisztratív utasításra vagy éppen csak diszkért fentibb sugallatra műveli az úgynevezett humán tudományosságot? Doktori elmefuttatást írni rólad, holott mindig is elemi gyanakvással szemlélted a fecsegő doktorocskák szívósan önreprodukáló, újabb és újabb szenilis doktori generációkat nemző szektáját? A valóságos és tiszteletbeli tudományos elnökök, tudományos ideológusok és temetkezési szónokok cilinderes kasztját? S azt, ami e díszes, szoborleplező tudományos bagázs szünke maszkja, a hazai, a honi, a nemzeti eszményképek, egyszóval az ezeréves autochton kultúránk kipróbált apológétainak

Korszerűtlen variációk Miroslav Krleža *Na rubu pameti* c. regényére. Részlet egy hosszabb írásból.

maszkja mögött ásit: a három diploma, hét tudományos értekezés, huszonzhét siker, huszonzhét karrier, egy katedra, három katedra s tíztől tizenötezer napig terjedő szakadatlan unalom...

Nem, kedves Doktorom, én idejében rádöbentem, hogy rólad, ki egy-féleképp szintén *doktor* voltál ugyan — de abból a fajtából való, amelyről az a jópofa, Vudrignak nevezett Valent Žganec, a földhözragadt stubicai paraszt szimpatikus élelméjűsége úgy vélekedett, hogy „azért a nadrágosok közt is akad ember”, vagyis hogy hát „az ember ember maradhat akkor is, ha doktor” —, szóval én idejében rájöttem, hogy rólad mégsem, mindezek ellenére sem lehet tudományos értekezést írni. Mert az maga lenne a *contradictio in adiecto*, ahogy mi mondanánk, *szakmabeliek*...

S különben is, ha jól meggondoljuk, ez az általad oly jogosan s a velejéig megvetett rossz értelmű *tudományosság* ma már alig is létezik, csupán itt-ott, elenyésző mértékben, szórványjelenségként, tehát amolyan *quantité négligeable*-ként bukkan fel hébe-hóba, tökéletesen démodé és vérszegény tüneménysként, márpedig, mi *szakmabeliek* igen is szeretjük a korszerűt, az előremutatót, a divatosat... De még mennyire! Hogyan írhatna hát rólad szerénységem a *févramtól* elütő módon? Hisz valljuk csak be szépen, milyen jó, milyen bizsergetető az *árral együtt* úszni...

Am egyéb okok miatt sem írhatok rólad, Doktorom, afféle százszaalékosan egzaktt tudományos dolgozatot. Hogy miért nem? — Alapos, elmélyült traktátum helyett most épp ezeket az okokat szeretném részletezni, miközben csupán annyit előlegeznék, hogy mindezeknek a *korszerűtlenség*, az *idejét múltság* és *tárgytalanság* a közös nevezője.

Hogy miért lettél a világgal együtt korszerűtlen, miért váltatok a tovatűnt félszázad alatt idejüket múlttá és tárgytalanná?

Hát mindenekelőtt azért, mert az *alap*, a *bázis* — ahogy egykori fogolytársad, az a techno-marxista és mozgalmi technokrata, a prágai műegyetemen végzett elektromérnök mondaná — azóta lényegesen megváltozott. Hisz ma már, a harmadik évezred elbűstéjén e tekintetben közel sem úgy állnak a dolgok, mint a Te idődben, hogy tudniillik „a szponok barátságot szövögetnek a gazdaságok között” s a véres bűnözők „szereket és összhangot prédikálnak a nemzetközi üzleti viszonyokban”... Miközben pedig: „A család megerősítik a tisztességbe vetett hitet, s a hadszíntereken »fiatal gazdaságokat« létesítenek, melyek már új, fiatal háborúkkal terhesek (mint poloskák a fiatal poloskákkal), aláaknázott mezőkön bankettekter rendeznek, a »derűs jövőről« kereskedelmi szerződéseket írnak alá, s a fedezetlen váltókra egész kereskedelmi civilizációkat építenek. Ezek a szaldókontós civilizációk »derűs jövőjükkel« kölcsönösen fenyegetik egymást, és »nézeteik azonosságával« kölcsönösen megsemmisítik egymást, egyetlenegy elv szerint: a szolid kamatláb elvével”...

O, nem, Doktorom, a mi időnkben, a mi Európánkban, a mi Afrikánkban,

Ázsiánkban, Ausztráliánkban, Dél- és Közép-Amerikánkban, a fejletlenek és alig fejlettek és túlfejlettek mai világgazdaságában ez egészen másként van, a mi Észak-Amerikánk diktrálta multinacionális közgazdaságtan minderre már jóval korszerűbb, maibb, sőt huszonegyedik századibb recepteket talált ki! Az alaptőke növelésének és a jövedelmező amortizációnak a céljaira ugyan havonként és hetenként olykor még helyi kis háborúcskákat is bevetnek, ám mit lehet tenni, a Világtörténelem mai fejlődési fokán ez a radikális instrumentum még hovatovább nélkülözhetetlen, sőt, ha jól meggondoljuk, éppen olyan természetes és elemi jelenség, mint a Te korodban volt, Doktorom. Vagyis: olyan természetes dolog, mint a villámcsapás, az árvíz és a földrengés... Mert hát ki az az agyalágyult, paranoiás, hibbant idealista, aki a mai lokális, több mint lokális, illetve fél- és interkontinentális háborúk és háborúsdik objektív szükségszerűségét és fentibb, dialektikus racionját kétségbe vonná? Vannak-e háborúk, mert még kellene, s nem lennének, ha már nem kellene... Történelmi materializmus! Világtörténelmi szükségszerűség! Objektív áldozat a világ szubjektív átalakulásának oltárán! Mai tárgya a holnapi Kánaán pipacsmezejére...

Nem, csak a szende széplelkek nem látják tehát, hogy századunk, korunk *bázisa* napról napra változik. Úgymond fejlődik. Vagy legalábbis alakul. Hogy milyen irányban, az csak a metafizikus szédelgős és holdkörös csillagvizsgálók számára lehet kétséges ma is, akárcsak a Te idődben volt, Doktorom. Mert hát persze, hogy egyre jobb, egyre tökéletesebb irányt vesznek a korszerű világbázis folyamatai, ez csak természetes, nem? Hisz másként a Történelemnek nem lenne garantáltan inhereus értéke és immanensül garantált értelme! S hogy mindez csakugyan legyen, igenis legyen, erre való a korszerű *politika* mint a korszerű ellentmondások korszerű feloldásának korszerű eszköze.

Amely eszköz ugyan imitt-amott, elvétve, hovatovább, úgymond, bizonyos fokig stb. stb. terhes még a Pénz uralmával, vagyis van az még úgy, hogy a mai korszerű multinacionális pénzrendszer is árut hoz létre, azt piacra dobja, a piacok megnyílnak és eldugulnak, miközben a Pénz dulakodik, fegyverkezik, békeszerződéseket köt, háborúval semmíti meg a fölösleges árut, kereseti lehetőségeket nyit meg és dugít el, interkontinentális diplomáciát folytat, egy kicsit megint háborúzik, és így tovább, és így tovább, egyszóval: van az még úgy, hogy a Pénz vezet, olykor a politikát, s nem a politika irányítja a pénzrendszereket... De hát ez történelmi csökevény, visszamaradt, a közelgő új századra anakronisztikusan hátrahagyott *kísérőjelenség*, a korszerű világpolitika korszerű *főáramával* továbbra sincs baj, a *generális vonal* célrátörő optimizmussal egyenesen ível felfelé, egyre magasabb és magasabb, immár *kozmi kus* régiókba!

S itt lent, az interkontinentális talajszinteken természetesen vannak még hibák a politika nemzeti szektoraiban is. Megesik, például, olykor-

olykor, imitt-amott, elvéteve, hogy egy-egy egész államcsoport vagy kontinens-rész is néhány évtizeden át változatlanul a *békés politikának* azon válfaját űzi az államhatárokon belül, amelyről a Te élelemjű és -nyelvű cellatársad, a rokonszenves kis stubicai agrárproli szépen megmondta annak idején, hogy az nem más, mint úri időöltés, mert hát az urak tudományokat tanulnak, egyetemek padjaiban koptatják feneküket és könyököket, nagy ügyesen doktorátusokat szedegetnek össze, hűsölnek, üldögélnek, iszogatnak, zabálgatnak és politizálnak, hogy teljék az idő... Miközben politikájuk békés malma finoman űrli a plebszet, lévén hogy hengerrendszere „jobbról és balról ugyancsak meg van köszörülve, mint pokoli fűrész, telis-teli éles fogakkal”, s ezalatt e *békés* malmosok „furtonfurt csak csilingelnek körülöttünk a szavazógolyókkal, mint a sekrestyések: hoci-nesze, hoci-nesze”...

Nos, a politikának e Valent Žganec által jellemzett *békés* válfaja mellett természetesen hátramaradt még a mi korunkra is — csekély mértékben — ama *radikálisabb* válfaja is, amelyet Te annak idején egy irracionális *politikai világszínház* víziójával ecseteltél, mondván: „Napjaink úgy peregnék, mint a Fox-féle *20-th Century* botrány árnyékai. Az újságok egyre tébolyultabb gyorsasággal hullanak a valóság vásznára, s fénynek és árnyéknak ez a játéka, az európai hazugságoknak ez a titokzatos előadása napról napra sötétebbé és rejtélyesebbé válik; a nézőtérén a rémület szemmel láthatóan egyre nyugtalanítóbb, és senki sem tudhatja, mikor fognak a madridi és sanghaji bombák — a moziössilylekből látjuk őket — a mi fejünkre hullani. Akárcsak a kínai népi színházakban, a nézőtérén alszunk, itt táplálkozunk, itt élünk és halunk meg. Jelen vagyunk az elvárásolt előadáson, s egyszerre játsszuk a színészt, azt sem értve, ki a színész, ki a közönség, nem ismerjük föl, ki kicsodát néz: a színész a nézőt, vagy fordítva? Valakit üldöznek a színen, folyik a hajsza, a szökevény a fejtáncok futtyére megtorpan, de nehéz volna megítélni, vajon az üldözök maguk is nem üldözött vadak-e, s miközben az ember, a tömeg, a sokaság, a népség a sírok és szenvedélyek föl-torlódo hullámai fölött elmélkedik, a hadak, adatok, programok és zászlók eme kísérteties forgószelében, ebben a viharban, amely a sötét számjegyek felhőit, mint sáskarajokat föl-kavarta, ő maga sem más, mint sáska a rajban, számjegy a statisztika rovatában, statiszta egy előadáson, melyben az embertömegek hol egymásnak feszülnek, hol pedig arany hordszéken félistenként hordozzák a színészeket.”

Mondom, Doktorom, hátramaradt valamicske ebből a Te hallucinánssan-valószínű világszínház-vízióból a napjainkra is, lévén hogy olykor-olykor, itt-ott, elvéteve, alkalmyszerűen, bizonyos fokig stb. stb. a kriminális látszat a való ma is, a planetáris valóság pedig nem más, mint kriminálisan megfoghatatlan káprázat.

Csakhogy, Doktorom, e planetáris színházi látvány is radikálisan korszerűsödött ám a Fejlődés feltartóztathatatlan törvényszerűségének

engedelmeskedve! Mert az efféle víziókat mi már nem holmi piszkos kis mozisölyökből szemléljük, hanem összkomfortos álurbánus börtöneink színestévé hodályáiból... Ez pedig, akárhogy vesszük is, a forma és tartalom dialektikája értelmében minden kétséget kizáróan nem pusztán formális, hanem *lényegi*, úgymond *esszenciális* különbség is a Te idődhöz, a Te korodhoz viszonyítva.

Vagyis hát, Doktorom, mindent egybevéve, a Te harmincas éveid *gazdasági és politikai alapja*, azaz *bázisa* napjainkra olyannyira elévült, korszerűtlenné, idejét múlttá és tárgyatlanná is vált, olyan radikálisan megváltozott és átminősült, hogy aligha érdemel meg egy alapos homo cylindriacus traktátumot.

Nem írhat hát róla szerénységem sem tudományos dolgozatot, holott igazán mondom, eltökélt szándékom volt épp ezzel, a *bázissal* kezdeni humántudományos vizsgálódásomat...

ADAT KRLEŽA ADY-ÉRTELMEZÉSÉHEZ

BÁNYAI JÁNOS

Sterija is, miközben a Kalemegdánról elnézegette ugyanazt a vizet, a belgrádi kazamatákból felhallarszó rablánc csörgésére figyelt; emberemlékezet óta vér borítja a mi szentségeinket, véres volt és véres is maradt a mi szabadságunk, Sterija is visszatért Versecre, lehúzta gatyáját és megmutatta nekünk póre fenekét, mindannyiunknak és mindannak, amit a „miénknek” hívunk, a szabadságunknak is és a mi hazafias szentségeinknek, a magyar hazafiak is e körül a mi átkozott Dunánk körül nyuglődnék, Anna elolvasta neki Ady egyik variációját a Dunáról, érdekes elégiáját erről a folyóról, a „vén, ravasz rókáról”, s van is valami ebben a vízben a vén, ravasz rókából, valóban, mintha hízelegne az ember lába körül a parton, látszólag kedveskedő és ártatlan vad; nem szereti Ady Annát, sem a költészetét, képmutató, szenvelgő „kékharisnyának” tartja Annát, találkozott a költővel Kamráthék vacsoráin, fentről kezeli a körülötte legyeskedő közönséges embereket, Bonapartét tudná játszani, lágy sűrű hajának egy selymes fürtje a homlokába hullik, érdekes alak, nem szereti Annát, Anna sem szereti Adyt, két nagyság, akik kölcsönösen tagadják egymást, a magyar Parnasszus túlságosan szűk ösvény az ő méreteikhez, nincs elegendő hely kettejüknek, s mégis, keserűen